

พลังงานสังคม
กับศึกษาการพัฒนา
ยุคการเมืองแห่งการปฏิรูป

ดร.บุญอธี ยิ่งมี

พลังงานสังคมกับกิจกรรมการพัฒนา ยุคการเมืองแห่งการปฏิรูป

ดร. บุญอธิ ยศ晦:*

การเรียกร้องกดดันให้มีการปฏิรูปทางการเมืองด้วยการเปลี่ยนแปลงเนื้อหารัฐธรรมนูญจนเกิดรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ปี พ.ศ. 2540 นับเป็นตัวอย่างอันหนึ่งและเป็นตัวอย่างที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงพลังทางสังคมในการต่อสู้เรียกร้องเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองเศรษฐกิจ สังคมไทยเสียใหม่

เข่นเดียว กัน แนวทางในการพัฒนาประเทศจากเดิมในอดีตที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมอย่างรุนแรงกำลังถูกตั้งคำถามอย่างหนักหน่วงและถูกเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

* ประชานกรณรงค์บริหารไปรษณีย์วิชาชีวารักษ์ประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ดังนั้น บทความนี้ผู้เขียนจะพยายามประเมินพลังทางสังคมที่เกิดขึ้น ในปัจจุบันภายใต้ บริบททางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทยและการเมืองโลกว่าจะสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบ เนื้อหาสาระของการพัฒนาที่เป็นอยู่ได้หรือไม่? อย่างไร? โดยมีสมมุติฐานว่า หากกระบวนการเมืองเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงประชาชนจะมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการพัฒนา นำมาซึ่งทิศทางการพัฒนาที่เกิดความขัดแย้ง น้อยลงและอีกหนึ่งประযุทธ์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ในวงกว้าง

บทนำ :

การเมืองไทยยุคปฏิรูป การต่อสู้ช่วงชิงของว่าทกรรมประชาธิปไตย ยังไม่สิ้น

พลังทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นจากการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) ต่างๆ มากมาย เช่น การเกิดกลุ่ม สมาคม ชมรม องค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องของนั่งชี้ให้เห็นถึงการเติบโตของภาคประชาสังคม (Civil Society) นับเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งสำคัญในสังคมไทย คือการเมร์รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ปี พ.ศ. 2540 อันเป็นรัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ควบคุม จำกัดอำนาจของรัฐ อย่างกว้างขวางกว่ารัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ ที่มีมา ก่อนหน้านี้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นก็ตาม แต่รัฐยังคงพยายามที่จะยึดกีดกันไม่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามเจตนาของรัฐ ทั้ง ๑ ที่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่มีเนื้อหาหลักที่สะท้อนรูปแบบ

ประชาธิปไตยทั้ง 2 ส่วนตือ ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) แต่ฝ่ายรัฐที่ยังคงยึดมั่นต่อประชาธิปไตยแบบตัวแทนพยายามสกัดกันไม่ให้ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมปรากฏผลเป็นจริงในทางปฏิบัติ

การต่อสู้กันระหว่างวากกรรม (discourse) ประชาธิปไตยแบบตัวแทนกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมปรากฏให้เห็นในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปแบบที่ฝ่ายรัฐพยายามกำหนดหรือให้ความหมายของกิจกรรมทางการเมืองที่ต้องแปรไปสู่การปฏิบัติในลักษณะที่ยังสะท้อนถึงอำนาจของรูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน แตกต่างจากความต้องการของภาคประชาชนที่ต้องการให้กิจกรรมดังกล่าวสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุก ๆ กระบวนการตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงเสร็จสิ้นกระบวนการ เช่น รูปแบบและกระบวนการทำประชาริการณ์ที่ยังไม่เป็นไปตามหลักการที่ควรจะเป็นและส่วนใหญ่จัดให้มีการทำขึ้นหลังจากที่โครงการผ่านการอนุมัติแล้ว (ฉันทนา บรรพศิริโฉติ 2543 : 185) จนสร้างความไม่พอใจแก่ประชาชน และนำไปสู่ความรุนแรงในการคัดค้านโครงการการพัฒนาของรัฐที่เกิดขึ้น ตามกระบวนการของการเมืองในรูปแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน เช่น โครงการโรงไฟฟ้าหินกรด ต.บ่อนอก จ. ประจวบคีรีขันธ์ โครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย อ.จะนะ จ.สงขลา

ในกรณีของการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น วากกรรมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมพยายามเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการทรัพยากรที่ปล่อยให้ออยู่ในมือของรัฐมาโดยตลอดให้มารอยู่ในมือของชุมชน ทำให้ทรัพยากรของชุมชนไม่ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบ้านเจกบุคคลตามแนวคิด

ของตะวันตก แต่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชนที่จะใช้ประโยชน์และดูแลรักษาไว้ร่วมกัน ดังนั้น หากรัฐยินยอมรับรองสิทธิ์ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรก็จะเป็นการส่งเสริมและพัฒนาarakเงว้าของประชาธิปไตยในระดับรากรฐาน เป็นการเปิดโอกาสและกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถกำหนดวิถีชีวิตและทางเลือกของตนเองได้ (ยศ สันตสมบัติ 2536:43)

นอกจากนั้น รัฐยังสะกัดกั้นความพยายามของวงการรัฐ ประชานิยมแบบใหม่ ให้ปรากฏผลในทางปฏิบัติด้วยรูปแบบของการพยายามผลักดันบุคคลที่เป็นตัวแทนของระบบการเมืองแบบเดิม ให้เข้ามามีอำนาจในการกำหนดและผลักดันนโยบาย เช่น ความพยายามผลักดันให้ อธิบดีข้าราชการระดับสูงและกลุ่มทุนเข้ามาเป็นคณะกรรมการจัดสรรคลื่นความถี่แห่งชาติ (กสท.) เป็นต้น ทำให้มีผลต่อสัดส่วนของตัวแทนจากภาคประชาชน

ด้วยเหตุนี้ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้จะให้ความสำคัญในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่โอกาสที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมได้อย่างแท้จริงจึงขึ้นอยู่กับความต้องการของรัฐด้วย (รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2543 : 444) แต่ทว่า รัฐไทยจะปรับเปลี่ยนแนวโน้มนโยบายเพื่อสนับสนุนต่อความต้องการของประชาชนก็โดยการกดดัน เรียกร้องจากภาคประชาชนมิใช่ โดยความต้องการของรัฐเองเพียงลำพัง เพราะตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การปรับตัวของรัฐไทยนั้นเป็นการปรับตัวเพื่อกระชับความแข็งแกร่งของอำนาจรัฐ เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในระหว่างกลไกของรัฐด้วยกันเอง (ชัยอนันต์ สมุทรณิช 2535: 24) ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการปฏิรูปทางการเมืองจะปรับเปลี่ยนเงื่อนไขทาง

อำนาจของสังคม แต่การเปลี่ยนแปลงจะบรรลุผลได้ก็ต้องการเปลี่ยนแปลงตัวเองของประชาชนด้วย (ฉันทนา บรรพศิริโชติ 2543 : 189) โดยตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพและพลังของตนเองที่รัฐธรรมนูญเปิดพื้นที่ทางการเมืองไว้ให้แล้ว ดังนั้นในยุคของการปฏิรูปทางการเมืองนี้เราจึงจะได้เห็นความขัดแย้ง เห็นการต่อสู้กันระหว่างว่าทกรรม ประชาชนไปต่อกัน ฝ่ายรัฐกับฝ่ายประชาชนผ่านประเด็นทางการเมืองต่าง ๆ ที่ฝ่ายรัฐเคยเป็นผู้ยึดกุมความหมายและการปฏิบัติเพียงฝ่ายเดียวมาโดยตลอดถูกก้นนำเสนอ ตีความ เปลี่ยนแปลงการปฏิบัติเสียใหม่เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้ไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ทางการเมืองของประเทศไทยนั่นๆ

เมื่อเป็นเช่นนี้ การพิจารณาพัฒนาการทางการเมืองในปัจจุบันจะต้องมองไปให้ไกลกว่า การเมืองเรื่องการเลือกตั้งจะทำให้เห็นถึงพลวัตของ พลังทางสังคมที่กำลังก่อตัวและผลักดันเพื่อจัดระบบระเบียบของสังคมไทยเสียใหม่ เพราะหากมองการเมืองเฉพาะการเลือกตั้ง เราอาจจะไม่เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่กระบวนการเลือกตั้งสามารถชักจูงสังคม (ส.ว.) และสมาชิกสภาน้ำดีแห่งชาติ (ส.ส.) ในช่วงที่ผ่านมา เราก็ได้เห็นถึงพลังของการตรวจสอบของภาคประชาชนที่พยายามเข้าไปมีส่วนในกระบวนการ ตรวจสอบการทุจริตการเลือกตั้ง เช่น เครือข่ายประชาชนเพื่อ การเลือกตั้ง (P-NET) จนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยบุคคลที่จะเข้าไปกำหนดนโยบายและใช้อำนาจรัฐ โดยมีตัวแทนจากภาคประชาชน สามารถเข้าไปเป็นสมาชิกฝ่ายนิติบัญญัติหลายคน เช่น ส.ว.หลายคนมีพื้นเพมาจากองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น นายโสภณ สุภาพงษ์ นางเตือนใจ ดีเกศน์ นายทองใบ ทองเป็ด นายวัลลภ ตั้งຄณาธุรกษ์(ครุฑยุย) หรือนักวิชาการด้านสังคม เช่น นายเจิมศักดิ์ ปืนทอง เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว การผลักดันวาระกรรมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติจึงต้องอาศัยทั้งฝ่ายรัฐที่ต้องใช้กลไกทางอำนาจที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับเจตนาของรัฐธรรมนูญ แต่ด้วยเหตุที่รัฐจะดำเนินการในลักษณะดังกล่าวได้ก็ตัวยการกดดัน เรียกร้องตรวจสอบ จากฝ่ายประชาชนซึ่งเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบที่สำคัญของประชาชน ในการผลักดันให้ วาระกรรมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ได้กลายมาเป็น วาระกรรมหลักของสังคมขึ้นมาแทนที่วาระกรรมประชาธิปไตยแบบตัวแทน ที่รัฐยังคงยึดถือและปักหลักให้ดำเนินต่อไปอีกหากไม่ถูกกดดันจากพลัง ของภาคประชาชน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ตลาด และสังคมกับทิศทางการพัฒนา

หากพิจารณาจากทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมาเพียงพอ ที่จะประเมินได้ว่า รัฐไทยขาดความเป็นอิสระ(autonomy) ในการกำหนด นโยบายการพัฒนา ในฐานะที่รัฐจะต้องดำเนินการกิจที่ให้ประโยชน์แก่ คนทั่วไปในสังคม แม้ว่ารัฐแสดงบทบาทสำคัญในการพัฒนาด้วยการ ดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติหรือ สภาพัฒน์ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 1 เมื่อ ปี พ.ศ. 2502 แต่รัฐก็ไม่ได้มีความเป็นอิสระ เพราะทิศทางการพัฒนาถูก พลังจากภายนอก คือชาติมหาอำนาจตะวันตกเป็นผู้กำหนดให้เน้นการ พัฒนาเพื่อสร้างความเป็นทันสมัย (modernization) เพื่อต่อสู้กับการ แพร่ขยายของอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่กำลังรุกคืบประเทศโลกที่สาม ประเทศไทยจึงมีทิศทางการพัฒนาเพียงแบบเดียว คือการเปลี่ยนแปลง ไปสู่การเป็นประเทศอุดสาหกรรมตามแบบทุนนิยม และทิศทางการพัฒนา

แบบทุนนิยมยังคงดำเนินต่อไปและมีความเข้มข้นมากขึ้นในปัจจุบันโดย พลังของตลาดตามอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberal) เป็นผู้กำหนด ทิศทาง (คันทนา บรรพติรัชติ : 2543 : 172) แม้ว่าเราจะมีแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาแล้วถึง 8 ฉบับ แต่แนวคิดของสภาพัฒน์ ไม่ได้สะท้อนความต้องการของประชาชนในประเทศเป็นหลัก แต่กลับ สะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนของแนวนโยบายตามความผันผวนของเศรษฐกิจ โลกซึ่งเป็นพลังจากภายนอก โดยผ่านการครอบจักรวาลความคิดจากกลุ่ม อิทธิพลภายนอกประเทศ ทั้งในรูปของการลงทุน ความช่วยเหลือทาง การเงินและวิชาการที่ระบุเงื่อนไขให้ดองปฏิบัติตาม และพลังจากภายในใน ประเทศจากกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เข้ามาริหารประเทศ เรื่อยมา (สุทธิพงษ์ ดิลกวณิช 2538 : 123) โดยเฉพาะในช่วงกว่า 10 ปีที่ผ่านมา หลังจากที่ประเทศไทยใช้กลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อ การส่งออก งานนโยบายเดิมที่มุ่งเน้นทดสอบการนำเข้า และใช้นโยบาย การปรับโครงสร้างไปสู่การแข่งขันเสรี ทำให้เศรษฐกิจไทยถูกผนวกเข้า กับเศรษฐกิจโลกอย่างแนบแน่นโดยผ่านการส่งออก การลงทุนของต่างชาติ การหอบหีบ ล่าสุดให้เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูง ซึ่งซึ่งให้เห็นว่าการ เติบโตทางเศรษฐกิจของไทยมีความล้มเหลวที่กับเศรษฐกิจโลกเป็นอย่างมาก และการขยายตัวอย่างรวดเร็วและอย่างหนาในใหญ่ของภาคอุตสาหกรรม สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจไทย ซึ่งเคยอิงอยู่กับ ภาคการเกษตรมาเป็นการพัฒนาเพื่อการส่งออก (วริพัทธ์ เจริญเดช 2538:97-100) เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า รัฐเป็นกลไกที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อ การเติบโต ของระบบตลาด ทิศทางของการพัฒนามุ่งเป้าเพื่อประโยชน์

ของตลาดเป็นหลัก ขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่กลับได้รับประโยชน์จาก แนวโน้มการพัฒนาในทิศทางนี้เพียงเล็กน้อย เช่น ความสะดวก สบายทางวัตถุที่มีเพิ่มขึ้นแต่ต้องสูญเสียวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมาอย่างยาวนาน เช่น การสร้างเรือนเพื่อเอื้ออำนวย ประโยชน์แก่การเติบโตทางเศรษฐกิจของภาคตลาด การรณรงค์ให้ชาวไร่ ชาวนา เข้าสู่วงจรการผลิตทางเศรษฐกิจแบบตลาดแทนเศรษฐกิจแบบ ยังชีพด้วยการปลูกพืชเศรษฐกิจตามความต้องการของตลาด

อย่างไรก็ตาม เพื่อความจำเป็นดมากขึ้นในการพิจารณาว่ารัฐไทย เป็นสถาบันหรือกลไกเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับสังคมนั้น แนวคิด สำนักคิดต่างๆ พยายามอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมประเด็นหนึ่ง ที่มุ่งอธิบายก็คือ ความเป็นอิสระของรัฐในด้านการทำหนดและผลักดันนโยบาย ซึ่งได้อภิปรายมาบ้างแล้วในเบื้องต้น

หนึ่งในแนวคิดที่อธิบายถึงความเป็นอิสระของรัฐว่ามีหรือไม่ในการ กำหนดและผลักดันนโยบายก็คือ แนวคิดของสำนักนีโอมาร์กซิสต์ (อนุสรณ์ ลิ่มมณี : 2542 : 50-53) สำนักนี้เชื่อว่ารัฐและนโยบายของรัฐในสังคม ทุนนิยมตอกย้ำให้การครอบงำของชนชั้นนำยุทุนซึ่งมีอำนาจมากที่สุดใน สังคมโดยเป็นผลมาจากการควบคุมปัจจัยในการผลิตและการสะสมทุน อย่างไรก็ตามแนวคิดของสำนักนี้ก็ยังแตกแขนงการอธิบายออกไปหลาย รูปแบบ โดยความแตกต่างอยู่ที่ระดับของอิทธิพลที่ชนชั้นนำยุทุนมีอยู่ เหนือรัฐ และสาเหตุที่รัฐต้องกำหนดนโยบายตามความต้องการของชนชั้น ดังกล่าวมากกว่าชนชั้นอื่นในสังคม ซึ่งสามารถจำแนกรูปแบบการอธิบาย ออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ

รูปแบบแรก เห็นว่าในสังคมสมัยใหม่ ชนชั้นกฐุนพีจะพัฒนาขึ้น เป็นกลุ่มทุนผูกขาด (monopoly capital) และมีอำนาจครอบงำรัฐโดย ลึ้นเชิงเพาะรัฐตอกเป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุนหรือรัฐกับชนชั้นนายทุน กล้ายเป็นพวกเดียวกัน รัฐจึงไม่มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจกำหนดนโยบายของตนเองแต่อย่างใด ทิศทางและเนื้อหาของนโยบายรัฐจะขึ้นอยู่กับความต้องการและผลประโยชน์ของนายทุนทั้งสิ้น

รูปแบบที่สอง รัฐมีความเป็นอิสระของตัวเองในการกำหนดนโยบาย เมื่อเทียบกับสถาบันหรือองค์กรอื่นๆ ในสังคมทุนนิยมหรือมีความเป็นอิสระโดยเปรียบเทียบ (relative autonomy) แต่ ก็ไม่ได้เป็นอิสระจากอำนาจ ครอบงำของชนชั้นนายทุนโดยลึ้นเชิง เพราหากพิจารณาในแง่นโยบาย ของรัฐแล้วล้วนใหญ่ต่อสนองความต้องการของชนชั้นดังกล่าวมากกว่า ชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม ทั้งนี้เพราะนโยบายของรัฐมีฐานะเป็นผลผลิตหรือ ผลลัพธ์จากการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมมาชีพ และชนชั้นอื่น ๆ ในสังคมทุนนิยมชนชั้นใดมีอำนาจก่อสามารถใช้อิทธิพล ผลักดันนโยบายของรัฐให้เป็นไปตามความต้องการของตนได้อย่างง่ายดาย กว่าชนชั้นที่มีอำนาจน้อยกว่า

รูปแบบที่สาม เห็นว่ารัฐในสังคมทุนนิยมยังคงมีความเป็นอิสระ หลงเหลืออยู่ในการกำหนดทางเลือกด้านนโยบายเพื่อแก้ปัญหาและตอบ สนองความต้องการของนายทุน เพรารัฐไม่ใช่เครื่องมือหรือสถาบันที่ ฝ่ายทุนจัดตั้งขึ้น แต่เป็นสถาบันเอกเทศที่มีหน้าที่ในการปกครองสังคม โดยตรง แต่สาเหตุที่รัฐจำเป็นต้องป้องกันประโยชน์และทางานกำหนดนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหานชั้นนี้มากกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคมเนื่องจากใน สังคมถูกครอบงำโดยระบบการผลิตแบบทุนนิยมและคนส่วนใหญ่ต้องพึ่งพิง

ระบบทุนนิยม รัฐจึงถูกผลัดดันให้มีการกิจกรรมหน้าที่ในการแก้ปัญหาด้านต่างๆ ให้แก่ระบบทุนนิยมโดยล้วนรวม

รูปแบบสุดท้าย เห็นว่ารัฐในสังคมทุนนิยมนี้ความเป็นอิสระในตัวเองค่อนข้างมากจนมีฐานะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยหรือคนกลางที่อิสระทำหน้าที่ประธานีประนอมข้อขัดแย้งด้านผลประโยชน์ระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมอันเป็นผลจากการที่ไม่มีชนชั้นได้สามารถเข้ามาครอบงำรัฐได้โดยสิ้นเชิง นอกจากนั้นการแบ่งหน้าที่ในสังคมยังทำให้รัฐมีหน้าที่เฉพาะที่แยกออกจากหน้าที่ของคนในชนชั้นนายทุนและกรรมกรอย่างชัดเจน รัฐจึงไม่ใช่เครื่องมือของชนชั้น รัฐจึงกำหนดนโยบายด้วยการซั่งน้ำหนักเพื่อเอาใจคนทุกฝ่ายในสังคมแต่เมื่อแนวโน้มที่จะตอบสนองความต้องการของชนชั้นนายทุนมากกว่าชนชั้นอื่น เพราะต้องพึ่งพารายได้จากการเติบโตของการผลิตแบบทุนนิยม และความชอบธรรมของรัฐยังขึ้นอยู่กับการขยายตัวของระบบทุนนิยมด้วย

โดยสรุปแนวคิดของสำนักนีโอมาร์กซิสต์มองว่าเป็นเวทีทางการเมืองที่ชั้นต่างๆ จะขึ้นมามีอำนาจในการควบคุมทิศทางหรือกิจกรรมของรัฐ กรณีของสังคมไทยเมื่อพิจารณาตามกรอบของสำนักนีโอมาร์กซิสต์จะเห็นถึงพัฒนาการจากเดิมที่รัฐถูกครอบครองโดยกลุ่มทหารและข้าราชการพลเรือนดำเนินนโยบายการพัฒนาทุนนิยมอุดหนากรรัมเพื่อสร้างภาวะความเป็นสมัยใหม่โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับสังคมเป็นเกราะป้องกันภัยคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ผลจากการพัฒนาดังกล่าวของรัฐได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดชนกลุ่มใหม่คือนักธุรกิจ นายทุนอุดหนากรรัมที่เข้ามายื้อแย่งเวทีทางการเมืองที่ข้าราชการทหารและข้าราชการพลเรือนเคยครอบครองอยู่ในรูปของการจัดตั้ง

พระราชการเมืองเพื่อสมควรรับเลือกตั้งเองหรือส่งตัวแทนเข้าไปมีอำนาจในเวทีของรัฐเพื่อผลัดดันนโยบายที่ต้องสนองต่อการพัฒนาอุดหนาหกรรมของกลุ่มทุน (ลิขิต ธีรวศิน : 2533 : 169-194) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกรอบของสำนักมาร์กซิสต์และนีโอมาร์กซิสต์มักถูกวิจารณ์ถึงจุดอ่อนในแง่ที่มองสังคมออกเป็นชนชั้นชั้นซึ่งไม่ปรากฏให้เห็นจริงในสังคมโดยเฉพาะในสังคมโลกที่สามอย่างประเทศไทยที่ไม่ใช่สังคมชนชั้นและสำนักทางชนชั้นก็ไม่มีปรากฏให้เห็น มีเพียงกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจที่เหนือกว่าที่เข้ามายึดกุมอำนาจไว้ ครอบเคราะห์ของนีโอมาร์กซิสต์จึงอาจไม่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

อีกมุมมองหนึ่งมีทัศนะในการมองรัฐว่าแตกต่างจากสายตาของสำนักนีโอมาร์กซิสต์ นัก วิชาการในกลุ่มรัฐนิยม (statism) หรือรัฐนิยมยุคใหม่ (neo-statism) เห็นว่ารัฐมีความเป็นอิสระในการตัดสินใจดำเนินนโยบาย (อนุสรณ์ ลิ่มมาลี : 2542 : 40) แต่เหตุที่รัฐไม่สามารถดำเนินนโยบายตามที่ต้องการเป็นเพราะรัฐมีความเข้มแข็งน้อยกว่าพลังฝ่ายอื่น ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับรัฐมิใช่ เพราะรัฐตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นแต่อย่างใดไม่

Linda Weiss และ John M.Hobson (1995:6-10) นักวิชาการในแนวรัฐนิยมเห็นว่า โดยทั่วไปเมื่อถูกกล่าวถึงความเข้มแข็งของรัฐมักจะหมายถึง รัฐที่ใช้อำนาจเผด็จการ (despotic power) ควบคุมสังคมอย่างเข้มงวดเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นอิสระของรัฐ ซึ่งการใช้อำนาจลักษณะนี้อันที่จริงแล้วปังชี้ถึงความอ่อนแองของรัฐ เพราะความเข้มแข็งของรัฐมามากจากอำนาจในเชิงโครงสร้าง (infrastructural power) ต่างหากซึ่งมี 3 ประการด้วยกันคือ

ประการแรก อำนาจในการแทรกซึมหรือเข้าถึงประชาชน (penetrative power) ซึ่งพบว่าในรัฐอุดสาหกรรมสมัยใหม่มีความสามารถในการแทรกซึมสังคมได้ดีกว่ารัฐแบบประเพณีหรือรัฐแบบฟื้นฟูด้วยรัฐอุดสาหกรรมสมัยใหม่จึงเป็นรัฐที่เข้มแข็งกว่า เพราะสามารถผลักดันนโยบายที่ตนเองต้องการให้ปรากฏเป็นจริงในทางปฏิบัติ

ประการที่สอง อำนาจในการดึงทรัพยากรจากสังคมมาใช้ประโยชน์ (extractive power) ทั้งที่เป็นวัตถุและมนุษย์ไม่ว่าจะเพื่อเก็บเป็นภาษี การทำสิ่งคราม การขัดสวัสดิการ การพัฒนา อำนาจนี้จะมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลรัฐจะต้องประสบความสำเร็จในการใช้อำนาจประการแรก เสียก่อน

ประการสุดท้าย อำนาจในการเจรจาต่อรองกับกลุ่มอำนาจอื่น ๆ ในสังคม (negotiated power) ซึ่งถือว่าเป็นอำนาจที่สำคัญที่สุดและเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเข้มแข็งและเป็นอิสระของรัฐบาลที่สุด โดยอำนาจประการสุดท้ายนี้จะเกิดขึ้นได้当ต้องมีอำนาจทั้งสองประการข้างต้นเสียก่อน

อย่างไรก็ตามแม้ว่าแนวคิดนี้ถือว่ารัฐมีความเป็นอิสระแต่ก็เป็นอิสระเพียงบางส่วน (partially independent) เท่านั้น ไม่ใช่อิสระโดยเบรียบเที่ยบ (relatively independent) และอิสระโดยสมบูรณ์ (absolutely independent) แต่ก็มีความเป็นอิสระไม่น้อยกว่ากลุ่มอำนาจอื่น ๆ ในสังคม

เมื่อพิจารณารัฐไทยจากมุมมองของแนวคิดรัฐนิยม เราชอบนว่ารัฐไทยไม่ใช้รัฐที่เข้มแข็งและมีความเป็นอิสระ ในด้านอำนาจในการแทรกซึมหรือเข้าถึงประชาชนเพื่อผลักดันนโยบายไปสู่ การปฏิบัติตามจะไม่ประสบความสำเร็จ ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ด้วยการใช้อำนาจหรือกำลังบังคับซึ่งมักจะถูกต่อต้านและเกิดความรุนแรงตามมา ในทฤษฎีของ Weiss และ Hobson แสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอกองรัฐ

ในด้านการดึงทรัพยากรจากสังคมเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ และอำนาจในการเจรจาต่อรอง กับกลุ่มอำนาจอื่น ๆ ในสังคม สะท้อนถึงความอ่อนแอกับรัฐไทยจากการถูกกลุ่มอำนาจอื่น ๆ หรือไม่สามารถเจรจาต่อรองกับกลุ่มอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะอำนาจของกลุ่มทุนและตลาดที่ส่งผลต่อการระดมทรัพยากรจากสังคมที่รัฐต้องการผลักดันเพื่อนำมาใช้จัดสรรงประโยชน์อย่างทั่วถึงในสังคมเช่น ในด้านการปฏิรูปที่ดินรัฐไม่สามารถกำหนดนโยบายและผลักดันนโยบายการปฏิรูปที่ดินให้กระจายไปสู่การใช้ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ได้อย่างทั่วถึง ที่ดินเป็นจำนวนมากจะถูกตัวอยู่ในมือของนักพัฒนาที่ดินและผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจแต่ไม่ได้มีการนำไปใช้ประโยชน์ส่วนหนึ่ง เป็นผลมาจากการไม่มีประสิทธิภาพของกฎหมายภายใต้ที่ดิน และการที่ไม่สามารถผลักดันกฎหมายภายใต้ที่ดินให้กรรมสิทธิ์ยากที่จะเปลี่ยนแปลงหรือกระจายไปสู่คนอื่น ๆ ได้ ในการณ์ของประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะชาวไร่ ชาวนา ชนชั้นล่างที่อำนาจในการเจรจาต่อรองและมีอิทธิพลต่อรัฐน้อยกว่ากลุ่มทุนและตลาด รัฐกลับมีอำนาจเข้าไปควบคุมกิจกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างมาก สามารถระดมทรัพยากรที่บุคคลเหล่านี้ครอบครองอยู่เพื่อนำมาใช้ในการสนับสนุนนโยบายหรือกิจกรรมของรัฐ ซึ่งกลับเอื้ออำนวยอย่างประโยชน์หรือสะท้อนถึงพลังของตลาดในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของรัฐ เช่น รัฐใช้อำนาจเรียกคืนกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่คนจนใช้ประโยชน์อยู่เพื่อนำมาสร้างเขื่อนเพื่อส่งเสริมการเติบโตของเศรษฐกิจทุนนิยมอุดหนุน หรือกำหนดเป็นเขตพื้นที่อุดหนุน แหล่งพลังงาน แหล่งผลิตและผลักดันให้คนเหล่านี้ย้ายไปอยู่ที่อื่นแทนที่ได้เตรียมไว้

ความอ่อนแอกับรัฐไทยส่งผลให้ทิศทางการพัฒนาถูกกำหนดและผลักดันโดยพลังของตลาดซึ่งเอื้ออำนวยประโยชน์แก่รัฐในระบบเศรษฐกิจ

แบบทุนนิยมมากกว่าพลังของภาคประชาชนที่อ่อนแอกจากผลของทิศทางการพัฒนาของรัฐและพลังของตลาดที่เข้ามามากหนดวิธีคิดและวิถีชีวิตของตนด้วย

หรือกล่าวอีกແง່หนึ่งก็คือ แทนที่รัฐจะดำรงความเป็นอิสระของตนในการดำเนินนโยบาย แต่รัฐกลับสามารถกับฝ่ายตลาด ละเลียฝ่ายประชาชนในการกำหนดและดำเนินนโยบายการพัฒนาเนื่องจากประเมินพลังของตลาดว่าอยู่ในระดับที่เข้มแข็งกว่าพลังของภาคประชาชน

นอกจากนั้นกระแสโลกาวิถีนั้นซึ่งเป็นพลังภายในอย่างได้ลายเป็นแรงเสริมที่ทำให้พลังของตลาดขยายเพิ่มมากขึ้นส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่และกิจกรรมของรัฐ

Jan Aart Scholte (1997:428-429,441) เห็นว่าพลวัตของการสะสมทุนส่วนเกิน (dynamics of surplus accumulation) เป็นพลังหลักที่อยู่เบื้องหลังของโลกาวิถีนั้นในปัจจุบันเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทิศทางการทำงานของระบบทุนนิยมและกิจกรรมของรัฐ โดยกระแสโลกาวิถีนั้นจะทำให้ระบบทุนนิยมมีลักษณะเหนืออุดินแดน (suprateritoriality) โดยผ่านตลาดขนาดใหญ่ ต้นทุนด้านแรงงาน ภาษีและการถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์ที่ลดลงและโอกาสใหม่ ๆ สำหรับการสะสมทุนที่เพิ่มมากขึ้นจากความก้าวหน้าและรวดเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสาร ทั้งนี้โลกาวิถีนั้นจะส่งผลต่อทุนนิยมใน 5 แขนง คือ 1. โลกาวิถีน์ด้านตลาด (global market) 2. โลกาวิถีน์ด้านการผลิต (global production) 3. โลกาวิถีน์ ด้านสินค้าเกษตร (global commodity) 4. โลกาวิถีน์ด้านองค์กรธุรกิจ (global business organization) 5. โลกาวิถีน์ด้านการเงิน (global money and finance) ในขณะเดียวกันผลกระทบที่มีต่อรัฐ

ก็คือ 1. รัฐสูญเสียอำนาจอธิบดี 2. เกิดสภาพดินแดนเหนือรัฐ 3. สงครามระหว่างรัฐมีแนวโน้มลดลง 4. นโยบายของรัฐทางด้านความมั่นคงทางสังคม (social security) มีข้อจำกัดเพิ่มมากขึ้นในการผลักดันนำไปใช้ 5. เกิดการเดิบโตของความร่วมมือระหว่างหลายๆ รัฐ (multilateralism) และ 6. การบรรลุผลไปสู่การปักครองที่เป็นประชาธิปไตยไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยรัฐเพียงลำพัง

ในกรณีภูมิภาคเอเชียในทศวรรษของนักวิชาการเอเชียอย่างเช่น คานิชกา จายะสุริยา (1996 อ้างในผาสุก พงษ์ไพจิตร 2543 : 306) เห็นว่ารัฐพัฒนาการ (developmental state) กำลังสูญหายไปโดยถูกแทนที่ด้วยรัฐนิติการ (regulatory state) กล่าวคือ การบริหารจัดการระบบเศรษฐกิจจะหลุดพ้นจากอำนาจการควบคุมของรัฐบาลไปสู่การควบคุมของสถาบันต่างๆ ที่มีกฎเกณฑ์ของตนเองเป็นอิสระจากรัฐบาล เช่น ธนาคารกลาง ขณะที่ชัยอนันต์ สมุทวนิช (1997 อ้างในผาสุก พงษ์ไพจิตร 2543 : 307) เห็นว่าขณะที่ผู้นำทางทหารและราชการไทยยังคงมีความสำคัญ และยังคงป้องนาบทของตนที่กำลังลดลงในสังคม พวกรเขามิ่งได้ถูกแทนที่หรือถูกแทนแต่จะถูกข้ามไป (bypassed) โดยเห็นว่าความเคลื่อนไหวของเงินทุนและความคิดข้ามรัฐกำลังลดอำนาจและพื้นที่ของรัฐชาติในการเข้าควบคุม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้นำไทยซึ่งครอบงำรัฐมานานจะค่อย ๆ เสื่อมลงไปพร้อมกับสถาบันของรัฐ ขณะที่องค์กรเหนือรัฐ เช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (World Bank) กลุ่มทุนภายนอกประเทศหรือบริษัทข้ามชาติ (TNCs) และกลุ่มทุนภายในประเทศโดยเฉพาะกลุ่มทุนที่สามารถผ่านประ予以ชน์กับบรรษัทข้ามชาติจะกลายเป็นผู้มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ ส่งผล

ให้กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจขาดความเป็นกลางมากยิ่งขึ้น นโยบายจะมีความโน้มเอียงไปในทางการเลือกยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องไป กับกระแสโลกกว้างที่หรือกระแสการเติบโตของตลาด มากกว่าการเลือก ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อ่อนน้อมถ่อมตน หรือเน้นการเติบโต และรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าเพื่อกระจายรายได้สร้างความ เป็นธรรมในสังคมหรือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของคนส่วนใหญ่ใน ประเทศ (รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2538 : 64-65)

อย่างไรก็ตามกระแสโลกกว้างไม่ได้ก่อให้เกิดผลลบเพียงอย่างเดียว ยังได้ก่อให้เกิดผลทางด้านบวกด้วย กระแสโลกกว้างนี้ได้ก่อให้เกิดการต่อต้านสังสัยต่อระบบตลาดเสรีที่โลกกว้างนี้ต้องการและสร้างขึ้น โดยได้กลายเป็นปรากฏการณ์ที่เสริมพลังภาคประชาชนกล่าวคือ ความรวดเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสารได้กลายเป็นเครื่องมือที่ทรงพลัง ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นผู้เล่นคนสำคัญของภาคประชาชนในการ ต่อต้านแนวคิดของตลาดเสรีของอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ โดยหันยกและขยายประเด็นปัญหาต่างๆ ที่ขัดแย้งกับเสรีนิยมใหม่ เช่น ปัญหาลิ่งแวดล้อม ความไม่เท่าเทียมกันทางการค้า ปัญหาทรัพยากรม努ย ปัญหาการละเมิด สิทธิมนุษยชน เป็นต้น (Richard Higgott 1999 : 31) กระแสโลกกว้าง จึงกลายเป็นผลบวกในการเป็นเครื่องมือกระจายความรู้ กระจาย อุดมการณ์ทำให้ประชาชนทั้งหลายเกิดความตื่นตัวทางการเมืองเกิดสภาพ ของประชาสังคมที่พยายามยืนหยัดลุกขึ้นต่อสู้ต้านกระแสโลกกว้าง ด้านลบที่ตลาดเข้ามามีอิทธิพลเหนือรัฐ และสังคม

พลังภาคประชาชน : แตกต่างหากหลายแต่เป้าหมายร่วมคือรัฐ

ผลพวงจากการพัฒนาในช่วงที่ผ่านมา ผลกระทบในด้านลบจากการพัฒนา เช่น ปัญหามลพิษ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม การลิด戎อำนาจ ของชุมชนโดยรัฐต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ทรัพยากรและอำนาจในการจัดการทรัพยากร การเมียดขับและการกีดกันคนบางส่วนไม่ให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา การตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา (พันธนา บรรพศิริโชค 2543:175) การคอร์บชั่นในวงการเมืองและระบบราชการจากผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนา สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชนลุกขึ้นมาตั้งคำถามต่อทิศทางการพัฒนาที่เกิดขึ้น และรวมตัวกันเพื่อเชิญชวนพิมพ์กิจที่มาจากการพัฒนา

ความเคลื่อนไหวขององค์กรต่าง ๆ ในภาคประชาชนเป็นพลังขับเคลื่อนหนึ่งของการบูรณาการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (democratization) ในสังคมเพื่อไม่ให้รัฐดำเนินนโยบายและกิจกรรมที่ผูกขาดอำนาจและสนองตอบต่อคนบางกลุ่มโดยเฉพาะ เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ระบบตลาดอย่างที่เป็นอยู่

ในทัศนะของ John Dryzek (1996:36) เขายังเชื่อว่ากระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยน่าจะเกิดขึ้นได้ด้วยการต่อต้านรัฐ (democratization against the state) หรือโดยไม่อ่าศัยรัฐ (democratization apart from the state) มากกว่ามุ่งเน้นการทำให้รัฐมีความเป็นประชาธิปไตย (democratization of the state) เพื่อให้รัฐตอบสนองต่อสังคม

พิจารณาคำอธิบายของ Dryzek จะเห็นได้ว่า ทิศทางความเคลื่อนไหวขององค์กรประชาชนไทยมีความแตกต่างหลากหลาย ความเคลื่อนไหวของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) กลุ่มเคลื่อนไหว

เพื่อความโปร่งใสในการทำงานของภาครัฐของนายอมร อัมรตานันท์ นายวีระ สมความคิด แนวคิดของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ รวมทั้งธีรยุทธ นุญมี ความเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้มุ่งเน้นการสร้างความเป็นประชาธิปไตย ของรัฐ (democratization of the state) มากขึ้น โดยการผลักดันให้รัฐ ดำเนินงานอย่างโปร่งใส ถูกควบคุมตรวจสอบการทำงานด้วยการเข้ามา มี ส่วนร่วมในกระบวนการคิดและตัดสินใจในนโยบายและการดำเนินนโยบาย ของรัฐ ทั้งนี้ โดยเชื่อว่าประชาสังคมที่จะมีพลังในการควบคุมตรวจสอบ การดำเนินนโยบายของรัฐจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการทำให้ประชาชนทั้งหลาย มีความเป็นพลเมือง ความเป็นพลเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการทำให้ ชนบทมีความเจริญมากขึ้นด้วยการทำให้เป็นเมือง สร้างคนชั้นล่างให้เป็น คนชั้นกลางให้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้มีจิตสำนึกแบบพลเมืองและมีความ เป็นปัจเจกที่ตระหนักรู้สิทธิเสรีภาพของตนเอง ดังที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2543:36) ได้เสนอเอาไว้ว่า

“เราต้องปฏิรูปหรือพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตแบบ กระจายตัวมากขึ้น ให้ชนบทกลายเป็นเมืองขนาดเล็ก ขนาดกลาง ให้มาก ให้เมืองขนาดเล็ก ขนาดกลางในต่างจังหวัดเติบโตเป็นเมือง ขนาดใหญ่จำนวนมาก ทั้งนี้ก็เพื่อให้เมือง ชีวิตเมืองและคนชั้น กลางจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด แต่จุดเน้นคือ ต่างจังหวัด

เราไม่ปฏิเสธเกษตรกรรม แต่ต้องสร้างเกษตรกรรมที่ทัน สมัยและเพื่อพาตนเองได้ และมีเกษตรกรที่มีฐานะและมีอิสรภาพ ในทางการเมืองได้ เช่นคนชั้นกลาง เราไม่ปฏิเสธการพาณิชย์และ

อุตสาหกรรม แต่เราปรารถนาให้รัฐและสังคมให้โอกาส หรือสร้างโอกาสให้เกิดทุนหรือผู้ประกอบการขนาดเด็กและขนาดกลางให้มาก ๆ ซึ่งให้เกิดคนชั้นกลางจำนวนมาก ๆ การสร้างเมืองหรือพัฒนาเมืองต้องเป็นที่สนใจของรัฐและสังคมให้มากขึ้น มิใช่เพื่อความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมหรือเพื่อความมั่นคงทางยุทธศาสตร์เท่านั้น ซึ่งนี่คือเหตุผลของอดีต ส่วนแรงจูงใจในปัจจุบันในการสร้างเมืองต้องเป็นไปเพื่อการสร้างคนชั้นกลางและการปกครองที่พวกเขารู้สึกว่ากำลังปกครองตนเองให้มาก”

เราจะเห็นได้ว่าแนวทางความเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้ยังคงมุ่งเน้นการสร้างความเจริญทางอุตสาหกรรมแบบในอดีตโดยให้ความสำคัญกับตลาด กลุ่มนี้ตั้งคำถามต่อรัฐแต่เมื่อข้ามสถานการณ์ที่รัฐถูกกำหนดโดยพลังของตลาด กลุ่มนี้เป็นผู้แปลงคำว่า Civil Society ว่าเป็น “ประชาสังคม” (พาสุก พงษ์ไพจิตร 2543 : 321) จนคำนึงถึงเป็นคำที่เรียกงานกลุ่มองค์กร สมาคม ชมรมต่าง ๆ ที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งหลาย ในปัจจุบันจนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรต่าง ๆ ไม่เฉพาะจากฝ่ายประชาชนแต่โดยฝ่ายของรัฐด้วย เช่น การจัดตั้งประชาคมจังหวัด ประชาคมอำเภอต่าง ๆ ทั่วประเทศโดยกระทรวงมหาดไทย “ประชาสังคม” จึงถูกยกย่องเป็นวาระการเมืองหลักที่ใช้อธิบายถึงลักษณะความเคลื่อนไหวขององค์กรที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนากระแสหลักของรัฐในปัจจุบัน

ในขณะที่แนวคิด Civil society อิกแนวหนึ่งสะท้อนถึงกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่ต่อต้านรัฐ (democratization against the state) ให้รัฐรับเปลี่ยนโครงสร้างและนโยบาย จำกัดบทบาทอำนาจของ

รัฐให้เลือกลง ให้รัฐปรับเปลี่ยนพิศทางการพัฒนาจากการเน้นตลาดเสรีมา เป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิธีชีวิตของสังคมเกษตรซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ ของสังคม ความเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ดำเนินไปในพิศทางของ คำอธิบายนี้ แต่เนื่องจากความเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจนเน้นการกดดัน ด้วยการประท้วงจึงไม่ได้รับการตอบรับจากสื่อมวลชน คนชั้นกลางและ คนส่วนใหญ่ที่อาจถูกว่าทกรรม “ประชาสังคม” กำหนดแนวคำอธิบาย พิศทางความเคลื่อนไหวของuhnการทางสังคมไปแล้ว จนอาจทำให้เห็น ว่าแนวทางของสมัชชาคนจนเป็นแนวทางที่อาจนำไปสู่ความรุนแรง ไม่อ่า แก่ไขปัญหาได้และไม่ใช่แนวทางที่พึงประสงค์

นธิ เอียวครีวงษ์ (2543 : 48-53) ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของความ เคลื่อนไหวในแนวทางนี้ว่า การเมืองที่ใช้ห้องถนนเป็นเวทีและใช้การ ประท้วงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับรัฐ รวมทั้งคนส่วนใหญ่นั้น ข้อจำกัดที่สำคัญที่สุดก็คือ ความยากลำบากในการยินยอมความต้องการ ของตนขึ้นมาเป็นนโยบาย เพราะไม่สามารถรักษาพลังในการกดดันได้อย่าง ต่อเนื่องทำให้ต้องประท้วงบ่อยครั้งเพื่อตอกย้ำถึงความต้องการของตน ซึ่งกล้ายเป็นจุดอ่อนในทางการเมือง เพราะง่ายต่อการที่ฝ่ายรัฐจะปลูกปั่น ให้สังคมเห็นว่าคนจนไร้ระเบียบ ใช้กฎหมายอยู่อย่างหนีกฎหมาย มีเมืองหลัง หรือมีเมืองที่สามที่ค่อยบุยงในการเคลื่อนไหว ทำให้ยากต่อการแสวงหา แนวร่วมจากสื่อมวลชนและชนชั้นกลาง นอกจากนั้นรัฐอาจใช้วิธีได้ตอบ ด้วยความรุนแรงในลักษณะมือบนมือ หรือการใช้กำลังของเจ้าหน้าที่ ของรัฐต่อผู้ชุมนุมทำให้การดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองในแนวทางนี้ เป็นเรื่องที่อันตราย

ในแง่ของกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยนอกรัฐ ละเลยรัฐหรือปฏิเสธบทบาทของรัฐ (democratization apart from the state) ได้แก่ แนวคิดของกลุ่มชุมชนเข้มแข็งหรือห้องถินนิยม เช่น แนวคิดของนพ.ประเวศ วงศ์ เสน่ห์ งามริก หรือนักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนทั้งหลาย กลุ่มอ้อมทรัพย์ต่างๆ ทั่วประเทศ แนวคิดของกลุ่มนี้ไม่ได้มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนบทบาทของรัฐ ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียกร้องให้รัฐตอบสนองความต้องการของตน แต่มุ่งเน้นการหันมาดูแลจัดการกับปัญหาของตนเอง ด้วยตนเอง โดยไม่เชื่อว่ารัฐจะสามารถตอบสนองหรือรับรู้ห้องถินได้ดีกว่าคนในห้องถินเอง และเห็นว่าผลลัพธ์ของนโยบายรัฐบาลมีความสำคัญน้อยกว่าการสร้างอัตลักษณ์หรือการที่ชุมชนมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาของตนเอง (Dryzek 1996 : 63)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความเคลื่อนไหวขององค์กรประชาธิรัฐจะมีความแตกต่างหลากหลาย แต่แนวทางความเคลื่อนไหวที่กล่าวมาทั้งหมด ต่างมีเป้าหมายร่วมกันก็คือ การปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐในเชิงรุกที่ทำให้รัฐถูกตรวจสอบ ตั้งคำถาม ถูกกดดันให้ปรับเปลี่ยนโครงสร้าง นโยบายหรือถูกละเอียดมองข้ามความสำคัญ นั้นก็หมายความว่าความเคลื่อนไหวของ แต่ละกลุ่มแต่ละแนวทางต่างก็ส่งผลกระทบต่อการดำเนินการอยู่ของรัฐทั้งสิ้น กล่าวคือ แนวทางความเคลื่อนไหวของกลุ่มแรก คือ กลุ่ม “ประชาธิรัฐ” เป็นการกดดันรัฐให้ปรับปรุงหรือปฏิรูปตัวเองเพื่อให้กิจกรรมของรัฐมีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อสังคม ไปร่วมใส ถูกตรวจสอบจากสังคมได้ ซึ่งถือเป็นการปรับความล้มเหลวระหว่างรัฐกับสังคมในแบบที่รัฐจะต้องถูกตรวจสอบจากสังคมในวงกว้าง แนวทางที่สองหรือแนวทางของกลุ่ม สมัชชาคนจนเรียกร้องให้รัฐปรับเปลี่ยนแก้ไขในเชิงนโยบาย และทิศทาง

ในการพัฒนาโดยเฉพาะการพัฒนาที่อยู่บนฐานความคิดของตลาดเสรีที่แนวทางแรกยังคงไม่ปฏิเสธเพียงแต่ต้องการให้เกิดความเป็นธรรมเท่านั้น แนวทางสุดท้ายคือ แนวคิดท้องถิ่นนิยมหรือชุมชนเข้มแข็งที่เน้นการพึ่งตนเอง โดยไม่สนใจต่อการเรียกร้องให้รัฐเปลี่ยนแปลงนโยบายหรือโครงสร้างซึ่งทำกับเป็นการละเลยมองข้ามไม่เห็นความสำคัญของรัฐนั้นเอง

แต่กรณี้ ความแตกต่างของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอาจส่งผลกระทบต่อพลังในการตรวจสอบ จำกัด ควบคุมอำนาจของรัฐ โดยเฉพาะความแตกต่างในทิศทางของการพัฒนาที่แต่ละแนวทางเห็นแตกต่างกันโดยเฉพาะแนวทางแรกกับแนวทางที่สองและแนวทางที่สาม เสน่ห์ งามวิก (สยามรัฐลับดาหัวใจ 2543 : 16-17 ; เนชั่นสุดลับดา 2543 : 38-39) จึงเสนอทางออกหลังจากที่เห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ทำให้รัฐไร้ความหมาย สูญเสียนิสราภาพ ด้วยการพยายามスタイルความแตกต่างของทั้ง 3 แนวทางดังกล่าวเพื่อต่อสู้กับกระแสของโลกาภิวัตน์ ด้วยการนำหลักเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่ไม่ใช่เฉพาะเพื่อชุมชนชนบท แต่รวมถึงชนชั้นกลางที่อยู่ในเมืองด้วย ข้อเสนอของเสน่ห์ จึงแตกต่างจากข้อเสนอของเออนกที่ยังคงต้องการการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเดิมเพื่อสร้างความเจริญเติบโตแก่ชนบทให้เป็นเมืองมากขึ้น

ความเคลื่อนไหวทางสังคมในแต่ละทิศทางที่กล่าวมา นับเป็นพลังสำคัญต่อกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตย จนกล่าวได้ว่า กระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตยเป็นผลมาจากการเติบโตของภาคประชาสังคม ภาคประชาสังคมซึ่งมีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม แต่ในขณะเดียวกันการดำเนินอยู่และการพัฒนาตนเองของประชา สังคมและรัฐประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์

กันอยู่อย่างใกล้ชิด เพราะรัฐเป็นผู้วางแผนและกำหนด กฎเกณฑ์ในการแสดงกิจกรรมของประชาสังคม ประชาสังคมจะมีบทบาทได้อย่างกว้างขวาง ก็เฉพาะในสังคมที่มีรัฐประചิปเป้ตี้เท่านั้น เพราะว่ารัฐแบบนี้ จะคำปรับกัน สิทธิในการรวมตัวและเสรีภาพด้านต่าง ๆ ให้แก่ประชาสังคม หากไม่มี อำนาจจารังคุยกับคุณแล้ว บางกลุ่มในประชาสังคมอาจจะสะสมกำลัง อำนาจสามารถครอบงำกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมໄได้ (อนุสรณ์ ลิ่มมณี 2543 : 36) โดยเฉพาะในสังคมไทยที่ผู้คนยังขาดความเท่าเทียมในแง่ของโอกาส ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ด้วยเหตุนี้รัฐประചิปเป้ตี้จึงเป็นเงื่อนไขของ การเกิดและดำรงอยู่ของประชาสังคม อย่างไรก็ตาม ในสังคมที่ยังไม่เป็น ประชาธิปไตยอย่างเต็มที่หรือในสังคมเพดีจากการ ซึ่งไม่เกิดสภาพของ ประชาสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมหรือองค์กรประชาสังคม เป็น พลังผลักดันสำคัญที่ ก่อให้เกิดรัฐและสังคมที่เป็นประชาธิปไตยด้วยใน ขณะเดียวกันอย่างที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน

ดังนั้น ประชาสังคมจึงเป็นทั้งวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็น ประชาธิปไตย และเป็นเป้าหมายของการสร้างความเป็นประชาธิปไตยด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงจากประเทศคอมมิวนิสต์เป็นประเทศประชาธิปไตย ของกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออก (Dryzek : 48)

บทสรุป

สังคมร่วมรัฐ : ปฏิสัมพันธ์ใหม่เพื่อการพัฒนาแนวใหม่

ในสภาวะที่พลังของตลาดขึ้นมาที่อิทธิพลเหนือสังคมและส่งผลต่อการจำกัดอำนาจและบทบาทของรัฐ ข้อเรียกร้องที่ต้องการให้รัฐลดบทบาทและขนาดลงโดยเชื่อว่าตลาดจะเข้ามารับหน้าที่แทนรัฐเป็นข้อเสนอที่ไม่น่าพึงประณญาด้วยเหตุผลที่ธรรมชาติของตลาดไม่สามารถเข้ามารับหน้าที่แทนรัฐได้ทุกๆ เรื่องเหมือนอย่างที่พาก Neo-Liberalism ได้กล่าวอ้างไว้

Rendall Ripley และ Grace A Franklin (1986 อ้างในพิมพุสเลสี่ยมพงษ์ 2541 : 5-3-5-4) แบ่งนโยบายของรัฐออกเป็น 4 ประเภทตามภารกิจที่รัฐต้องดำเนินการ กล่าวคือ 1.นโยบายการจัดทำบริการสาธารณะ (distributive policies) 2.นโยบายด้านการกำหนดเกณฑ์ในการแข่งขัน (competitive regulatory policies) 3.นโยบายด้านการป้องกัน (protective regulatory policies) และ 4.นโยบายด้านการกระจายรายได้ (redistributive policies)

ความล้มเหลวของตลาดที่ไม่สามารถรับหน้าที่ที่ดูแลคนในสังคม ทำให้รัฐต้องมีบทบาทในการดำเนินการต่างๆ ที่มีความซับซ้อน เช่น การป้องกันและรักษาความมั่นคงของประเทศ หรือการออกกฎหมายและบังคับใช้เป็นตัวอย่างของบริการสาธารณะในรูป distributive policies ที่มีความจำเป็นต้องใช้รัฐเป็นผู้จัดหา อีกประการหนึ่งในด้านของการกระจายรายได้ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งภารกิจของรัฐในรูปของ redistributive policies กลไกตลาดสามารถที่จะจัดสรรการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพได้ แต่ตลาดขาดกลไกและแรงจูงใจที่จะพยายามกระจายรายได้ทรัพยากรและ

ความมั่นคงในสังคม เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ตอกย้ำในสภาพยักษ์ ความยากไร้ทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไม่สามารถยอมรับได้ อาจส่งผลเสียหายแก่สังคมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ปัญหาการลักทรัพย์ การคอร์รัปชัน อีกประการหนึ่งกิจกรรมของภาคเอกชนและประชาชนบางอย่าง เช่น การผลิต การบริโภคสินค้าบางชนิดอาจก่อให้เกิดผลกระทบสร้างความเสียหายแก่สังคมโดยส่วนรวม เช่น การก่อมลพิษ การสร้างความเสื่อมเสียในทางศีลธรรม กิจกรรมในลักษณะนี้จึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องได้รับการควบคุมจากรัฐ

Boyer (1996 อ้างใน อนุสรณ์ ลิ่มมณี 2542 : 173-174) มีความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่า การเติบโตของตลาดเสรีในยุคปัจจุบัน ไม่ได้ทำให้ตลาดเข้ามาทำหน้าที่แทนรัฐและอำนาจประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ อย่างที่ได้คาดหมายกันไว้ การลดบทบาททางเศรษฐกิจของรัฐแทนที่จะทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจและความสามารถในการผลิตของสังคม ดีขึ้นกลับก่อให้เกิดการลดการลงทุนทางด้านสังคม เช่น การศึกษา การสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน ในขณะที่ในด้านการรับมือกับการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ระหว่างประเทศ การปล่อยเสรีทางการเงิน ก่อให้เกิดปัญหาในด้านอัตราแลกเปลี่ยนอย่างรุนแรงอย่างที่เกิดขึ้นในประเทศไทยและเอเชีย รวมทั้งประเทศไทย ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ด้วยเหตุนี้รัฐจึงยังต้องมีบทบาท และหน้าที่ในการตัดสินใจในด้านนโยบายสาธารณะที่สำคัญ ๆ ที่ตลาดไม่สามารถทำได้ดี และไม่สนใจทำ

ยิ่งไปกว่านั้นในภาวะของกระแสอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่ทุกประเทศยกให้เป็นต้นแบบได้ Deepak Nayyar (2000 : 151) เสนอทางเลือกเอาไว้ว่าระหว่างการปล่อยให้ประเทศถูกขับดันโดยพลังตลาด

ผนวกเข้าไปอยู่ในระบบเศรษฐกิจโลกอย่างเช่น ๆ กับการเลือกที่จะเข้าไปร่วมอย่างมีyuทธศาสตร์ คำตอบน่าจะอยู่ที่ประการหลัง และการรับมือกับพลังอันแข็งขันของตลาดโลก จึงไม่อาจปล่อยให้เป็นหน้าที่ของพลังตลาดภายใต้กฎดูดเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกในขณะเดียวกัน ที่ไม่ใช่หน้าที่ของพลังภาคประชาสังคมเพียงลำพังที่จะต้านทานกระแสได้ ในสถานการณ์เช่นนี้รัฐจึงยังคงเป็นสถาบันที่มีความจำเป็นต่อไป และต้องเป็นรัฐที่มีความเข้มแข็งเพื่อถ่วงดุลกับพลังตลาดที่มากับกระแสโลกกวิตน์

Nayyar (2000 : 15-19) แจกแจงถึงเหตุจำเป็นที่รัฐยังคงมีความสำคัญในด้านการพัฒนาในบริบทระดับชาติ และระดับนานาชาติ

ในระดับชาติ ประการแรก สำหรับประเทศกำลังพัฒนาหรือประเทศที่มาที่หลัง (latecomers) ในการพัฒนาอุตสาหกรรมรัฐจะต้องสร้างเงื่อนไขเพื่อการพัฒนาทุนนิยมอุตสาหกรรม โดยในช่วงแรกสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ผ่านการลงทุนของการรัฐ ลงทุนในด้านการพัฒนาทรัพยากร่มนุษย์โดยผ่านการศึกษาและรัฐต้นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสถาบันโดยการผ่านการปฏิรูปภาคเกษตร (agrarian reform) ในขั้นต่อมา ใชyuทธศาสตร์นโยบายอุตสาหกรรมเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีและความสามารถในการจัดการในระดับจุลภาค (micro-level) จัดตั้งสถาบันซึ่งอำนวยความสะดวก กำหนด และควบคุมการทำหน้าที่ของตลาด และเข้าแทรกแซงตลาดเพื่อให้ตลาดดำเนินรอยตามทิศทางการพัฒนาระยะยาวที่กำหนดไว้

ประการที่สอง รัฐต้องทำหน้าที่ในการเจรจาต่อรองกับบรรษัทข้ามชาติ เพื่อประโยชน์ที่จะได้จากการกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเพื่อค้ำประกันได้ว่า กิจกรรมทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนา ซึ่งหมายถึงการที่รัฐจะต้องปกป้องผลประโยชน์ของชาติด้วยการเจรจาต่อรองมิใช่การยอมจำนนเพราคิดว่าตนเองเป็นรัฐที่อ่อนแอกว่า

ประการที่สาม รัฐต้องมีความระมัดระวังรอบคอบในการบริหารเศรษฐกิจภาคโดยเฉพาะในด้านการคลังเพื่อไม่ให้ต้องถูกผลักเข้าสู่โศกนาฏกรรมเช่น IMF หรือ World Bank ซึ่งจะส่งผลต่อความเป็นอิสระของรัฐในการดำเนินนโยบายตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้

ประการสุดท้าย เมื่อพิจารณาจากมุมมองในด้านความก้าวหน้าของสังคมและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การแทรกแซงของรัฐเป็นวิธีการที่สำคัญในการลดต้นทุนทางสังคมหรือป้องกันไม่ให้คนส่วนใหญ่ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาที่มาพร้อมกับกระบวนการโลกาภิวัตน์ เช่น ลักษณะนิยมที่ไม่บันยะบันยัง ผลกระทบทางอุตสาหกรรม ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม เชื้อกสัตว์ เป็นต้น

ส่วนบทบาทของรัฐในระดับสากล รัฐต้องพยายามเจรจาต่อรองหรือมีอิทธิพลในเนื้อหาของกฎติกาสากลและการบังคับใช้กฎติกาให้มีความเที่ยงธรรมอย่างล้วนหน้าไม่มีการเลือก ปฏิบัติเป็นกฎติกาสำหรับทุกชาติไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของชาติใดชาติหนึ่ง เช่น WTO IMF, World Bank

ข้อเสนอของ Nayyar จึงส่วนกระแสแนวคิดว่าด้วยรัฐในปัจจุบันที่กำลังลดอำนาจและบทบาทลง (retreat of the state) (Susan Strange 1996) โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจที่ปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของตลาดเป็นผู้ดำเนินการเท่านั้นจึงจะเหมาะสมยิ่งในสภาวะโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นกระบวนการที่ถูกขับเคลื่อนด้วยพลังของตลาดด้วยแล้วตลาดจึงถูกมองว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุดในการจัดการกับเศรษฐกิจ แต่ในภาวะที่ขาดกลไกในการแก้ไขปัญหาเพื่อความถูกต้อง (corrective) โลกาภิวัตน์อาจทำลาย

เดลีรภาพทางสังคมและความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐในประเทศที่เป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการโลกกว้างกลไกแก้ไขปัญหาเพื่อความยุติธรรม นักจากจะมีขึ้นได้โดยรัฐแล้วบังคับเป็นความรับผิดชอบของรัฐ อีกด้วย เพราะรัฐนั้นถูกความคุ้ม ตรวจสอบถ่วงดุลและรับผิดชอบจากประชาชนได้ ในขณะที่ตลาดนั้นประชาชนมิอาจเข้าไปควบคุมตรวจสอบได้ (Deepak Nayyar : 2000 : 21) ด้วยเหตุนี้การปล่อยให้รัฐดำเนินบทบาทการกิจที่สำคัญต่อสังคมโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจจึงยังคงเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนาสำหรับประชาชน มากกว่าการปล่อยให้ตลาดเป็นผู้ดำเนินการเพียงฝ่ายเดียว เพราะหากตลาดประสบกับความล้มเหลวแล้ว นักจากรัฐสามารถที่จะเข้าไปจัดการแก้ไขปัญหาความผิดพลาดดังกล่าว แล้ว ประชาชนยังง่ายต่อ การตรวจสอบ ควบคุมรัฐมากกว่าเข้าไปตรวจสอบ ควบคุมตลาด

กระแสของความต้องการลดบทบาทของรัฐในทัศนะของ Evans (1997 อ้างในอนุสรณ์ ลิ่มนลี 2543 : 176) เกิดจากปฏิกริยาของสังคมที่มีต่อการทำหน้าที่ของรัฐในช่วงที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นความไว้ประสิทธิภาพ ความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายของรัฐ แต่กรณีนั้นรัฐกลับยังมีความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม ซึ่งรวมถึงการเป็นหลักประกันความอยู่รอดของระบบตลาด ด้วยเหตุนี้บทบาทของรัฐจึงยังเป็นความจำเป็นสำหรับสังคมเพียงแต่ต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ

นอกจากนั้นในสภาวะที่ภาคประชาสังคมยังไม่สามารถพัฒนาประสิทธิภาพในการตรวจสอบและควบคุมสังคมแทนรัฐในสภาวะที่ทิศทางความเคลื่อนไหวยังแตกต่างขาดเอกภาพ ประชาชนก็ยังไม่สามารถ

เข้ามาแทนที่รัฐได้อีกทั้งในสังคมที่รัฐมีอำนาจและบทบาทลดลงความขัดแย้งในสังคมอาจมีแนวโน้มที่ความรุนแรงและยืดเยื้อมากขึ้น ในสถานการณ์ เช่นนี้ รัฐจึงยังเป็นสิ่งที่จำเป็น (อนุสรณ์ ลิ่มนัน 2543 : 16)

ในสังคมไทยกระแสของความต้องการให้ลดบทบาทของรัฐเกิดขึ้น ในขณะที่ตลาดไม่ได้ ประสบความสำเร็จในการเข้ามาทำหน้าที่แทนที่รัฐ แต่ต้องการให้ภาคประชาชนสังคมเข้ามาทำหน้าที่ ทดแทนรัฐ รวมทั้งเข้าร่วมในกระบวนการดำเนินงานของรัฐ ร่วมตรวจสอบกิจกรรมของรัฐ เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำและดำเนินนโยบายสาธารณะของรัฐ

กระแสความต้องการลดบทบาท ลดอำนาจของรัฐ โดยเชื่อว่าภาคประชาชนจะสามารถเข้ามายึดบทบาทเพิ่มมากขึ้น และเข้าทำหน้าที่ทดแทนนั้นยังคงเป็นสิ่งที่ขาดความจำเป็น โดยเฉพาะด้วยธรรมชาติขององค์กรในประชาชนที่มีความหลากหลาย และมีความขัดแย้งทั้งในด้านวิธีการและเป้าหมายจนส่งผลต่อเอกภาพของประชาชนสังคมตามที่ได้อภิปรายมาแล้ว ในขณะเดียวกันตลาดซึ่งมีธรรมชาติของมันเองตามที่ได้อภิปรายมา ซึ่งไม่สามารถเข้ามาทำหน้าที่แทนรัฐได้ในหลายประการโดยเฉพาะในด้านนโยบายสาธารณะ ด้วยเหตุนี้บทบาทของรัฐจึงยังมีความสำคัญ และจำเป็นต่อพัฒนาของสังคมไทย

แต่ขณะนี้ บทบาทของรัฐที่พึงประสงค์จะต้องเป็นบทบาทของรัฐที่เข้มแข็ง ที่เข้ามาทำหน้าที่แก้ไขความล้มเหลวของตลาดและรับมือกับแรงเลือดทางที่จะมา กับกระแสโลกกวิศัตน์ แต่ ความเข้มแข็งของรัฐที่เกิดขึ้น จะไม่ผลักดันให้รัฐก้าวเข้าสู่การเผด็จอำนาจเหมือนอย่างที่เคยเป็นมา กับด้วยพลังของภาคประชาชนที่จะควบคุมรัฐให้อยู่ในที่ทางที่เหมาะสม

คือการเป็นพลังที่ทัดทานตลาดให้รับใช้สังคมเสริมในลิ่งที่ตลาดไม่อาจทำได้ หรือไม่สนใจทำ ในขณะเดียวกันก็อยู่ภายใต้ การควบคุมตรวจสอบจาก สังคม แม้ว่าภาคประชาชนสังคมจะมีความหลากหลายแตกต่างในวิธีการและ เป้าหมาย แต่มีลักษณะร่วมกันคือ การมีจิตสำนึกรักษาความสงบเรียบร้อยและการเมือง และต้องการ เข้ามีส่วนร่วมในการเมือง

จากการที่ได้อภิปรายมาตั้งแต่ต้น ทิศทางการพัฒนาในอนาคตจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมส่วนใหญ่ เมื่อสภาพของ “สังคมร่วมรัฐ” เกิดขึ้น เป็นสังคมที่พลังของประชาชน เกิดความตระหนักในศักยภาพของตนเอง คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของตนเอง ภายใต้กระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่าย ได้เข้าร่วมกันคิดร่วมกันทำและผลักดันนโยบาย โดยมีรัฐที่ตอบสนองต่อ ความต้องการของประชาชน เพราะรัฐที่เข้มแข็งจากการปรับเปลี่ยนตัวเอง ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นรัฐที่มีฐานอำนาจใน เชิงโครงสร้างมิใช่อำนาจแบบเผด็จการจะส่งผลให้รัฐสร้างมิตรเกิดความ ร่วมมือช่วยเหลือประชาชนที่มีความแข็งแกร่งในการตรวจสอบควบคุม รัฐให้ดำเนินบทบาทที่ตอบสนองประโยชน์ของส่วนรวม

เอกสารอ้างอิง

- พันธนา บรรพศิริโชค 2543 “การพัฒนาและความขัดแย้ง : ทางเลือก
บนเส้นทางประชาธิปไตย” วิถีสังคมไทย: สรนพนธ์ทางวิชาการ
เนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์, จรัส โภษณนันท์
(บ.ก.) กรุงเทพ : มูลนิธิเด็ก น. 160-196
- ชัยอนันต์ สมทวนิช 2535 100 ปี แห่งการปฏิรูประบบราชการ
วิวัฒนาการของอำนาจรัฐและอำนาจการเมือง กรุงเทพฯ :
สถาบันนโยบายศึกษา
- นิธ เอียวศรีวงศ์ 2543 “การเมืองของคนจน” ใน 2 ศวรรษ ครป.
บนเส้นทางการเมืองภาคประชาชน หนังสือประกอบงานครบรอบ
20 ปี คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย(ครป.) กรุงเทพฯ
: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย
- พาสุก พงษ์โพธิ์ 2543 “บ้านล้อม้วน” วิถีสังคมไทย : สรนพนธ์ทาง
วิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษปรีดี พนมยงค์, จรัส โภษณ
นันท์ (บ.ก.) กรุงเทพ : มูลนิธิเด็ก น. 301-324
- พิษณุ เสี้ยมพงษ์ 2541 ประชาสังคมท่ามกลางภาครัฐและภาคเอกชน
: การปฏิสัมพันธ์และบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะไทย
เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเนื่องในวาระครบรอบ 50
ปี คณะกรรมการคุ้มครองสิทธิมนิษยชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ยศ สันตสมบต 2536 “สิทธิชุมชน: การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร”
ใน สิทธิชุมชน การกระจายอำนาจจัดการทรัพยากร วิวัฒน์
คติธรรมนิตย์ (บ.ก.) กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท่องถิ่นพัฒนา

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2538 “โลกานุวัตรกับสังคมเศรษฐกิจไทย” ใน
โลกกวิตน์กับสังคม เศรษฐกิจไทย สังคิต พิริยะรังสรรค์และ
ผาสุก พงษ์ไพบูลย์ (บ.ก.) กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์
การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ลิขิต ธีรวิคิน พ.ศ. 2533 วิัฒนาการการเมืองการปกครองไทย กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วรวิทย์ เจริญเลิศ พ.ศ. 2538 “เศรษฐกิจไทยภายใต้กระแสโลกกวิตน์”
โลกกวิตน์กับสังคม เศรษฐกิจไทย สังคิต พิริยะรังสรรค์และ
ผาสุก พงษ์ไพบูลย์ (บ.ก.) กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์
การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สิทธิพงษ์ ดิลกภณิช พ.ศ. 2538 “การพัฒนาเศรษฐกิจด้วยอุตสาหกรรมกับ¹
การแผลงมาด้วยความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม” โลกกวิตน์
กับสังคมเศรษฐกิจไทย สังคิต พิริยะรังสรรค์และผาสุก
พงษ์ไพบูลย์ (บ.ก.) กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษา เศรษฐศาสตร์การเมือง
คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อนุสรณ์ ลิ่มมณี พ.ศ. 2543 รัฐ สังคม และการเปลี่ยนแปลง : การพิจารณา
ในเชิงอำนาจนโยบายและเครือข่ายความสัมพันธ์ กรุงเทพฯ :
ชีวิล โปรด

เอ农 ก. เหล่าธรรมทัศน์ พ.ศ. 2543 การเมืองของพลเมือง : ถึงสหสวรรษใหม่
กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์ คบไฟ
เนชั่นสุดสัปดาห์ “วาระประชาชน เพื่อความเป็นไท เสนอบล็อกแก๊ก
ทุนนิยมโลก” 25-31 มีนาคม 2543 น. 38-39
สยามรัฐสุดสัปดาห์วิจารณ์ “เส้นทางอธิปไตยและความเป็นไท วาระประชาชน
ของ ศ.เสน่ห์ งามริก” 24-30 มีนาคม 2543 น. 16-17

- Dryzek, John S. 1996 **Democracy in Capitalist Times : Ideals, Limits, and Struggles** New York , Oxford : Oxford University Press
- Evans, Peter 1997 『The Eclipse of the State? : Reflections on Stateness in an Era of Globalization』 **World Politics** 1 : 62-87
- Higgott, Richard 1999 『Economies, Politics and (International) Political Economy : The Need for a Balanced Diet in an era of Globalization』 **New Political Economy** Vol 4 No 1
- Nayyar, Deepak 2000 **Globalization and Development Strategies** paper presented at high-level round table on trade and development : directions for the twenty-first century, UNTAD X, Bangkok.
- Ripley, Randall and Franklin, Grace A. 1986 **Policy Implementation and Bureaucracy** Illinois : The Dorsey Press.
- Scholte, Jan Aart 1997 『Global Capitalism and the State』 **International Affairs** 73-3 p. 427-452
- Strange, Susan 1996 **The Retreat of the State : The Diffusion of Power in the World Economy** Cambridge : Cambridge University Press
- Weiss, Linda and John M. Hobson 1995 **States and Economic Development : Comparative Historical Analysis** Cambridge : Polity Press.